

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 11

**Соціальна робота
Соціальна педагогіка**

ВИПУСК 14

/частина II/

Т.С.Острянко,
Чернігівський Н П У імені Т.Г. Шевченка

УДК 37.013.42

ВПЛИВ СУПРОВІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НА ВИСХІДНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ РУХ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

У статті розкрито зміст соціального супроводу як основи професійної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу. Обґрунтовано значущість умов, які забезпечують здійснення соціального супроводу, окреслено напрямки соціального супроводу. Доведено, що соціальний супровід виховного процесу постає тим основним базовим поняттям, яке містить увесь спектр можливих засобів сприяння соціальному поступу особистості.

Ключові слова: соціальний супровід, розвиток, учні, загальноосвітній навчальний заклад, соціальний педагог.

Аннотация

В статье раскрыто содержание социального сопровождения как основы профессиональной деятельности социального педагога общеобразовательного учреждения. Обосновано значение условий, которые обеспечивают реализацию

соціального супроводження, очерчено напрямлення соціального супроводження. Доказано, що соціальне супроводження вихователського процесу являється тем основним базовим поняттям, яке содержить весь спектр можливих засвідків, содействующих соціальному продвигненню личности.

Ключевые слова: соціальне супроводження, розвиток, ученики, общеобразовательное учреждение, соціальний педагог.

Annotation

In the article the maintenance of social support as bases of professional work of the social teacher of educational institution is disclosed. Value of conditions which provide realization of social support is proved; directions of social support are outlined. It is proved that social support of educational process is that basic concept which contains all spectrums of the possible means promoting person's social advancement.

Keywords: social support, development, pupils, educational institution, the social pedagogue.

Нині, в умовах модернізації освіти в Україні, особлива увага приділяється соціально-педагогічному супроводу навчально-виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі. Загальноосвітній навчальний заклад є одним з найстаріших соціальних інститутів, який сприяє залученню особистості до різних сфер життєдіяльності суспільства. Значну частину часу дитина проводить у навчальному закладі, де розв'язує завдання свого психологічного та особистісного розвитку. На жаль, трансформаційні процеси у суспільстві породжують негативні явища - злочинність, наркоманію, проституцію, безпритульність, жебрацтво, алкоголізм, ВІЛ/СНІД, кризи в сім'ях, безробіття, домашнє насильство, розшарування суспільства тощо, які передусім відображаються на дітях, підлітках та молоді. Це, в свою чергу, робить діяльність соціального педагога нагальною та важливою і вимагає пошуку нових стратегій реагування системи освіти на ці явища. Для цього необхідні зусилля не лише педагогів-предметників, а й фахівців психологічної служби. Одне з головних завдань соціального педагога - навчити молоду людину бути самодостатньою у вирішенні особистих проблем, створити умови й гарантії для її всебічної самореалізації в суспільстві [5, с. 18].

Розробці та обґрунтуванню сутності діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі присвятили свої роботи Л.Артюшкіна, Н.Басов, О.Безпалько, Л.Завацька, Л.Закревська, І.Зверева,

А.Капська, Н.Краснова, Ю.Мельник, Л. Міщик, Л.Нікітіна, Р.Овчарова, Н.Отрощенко, Н.Отрощенко, Л.Різник, М.Рудь, Ж.Серкіс В.Сорочинська, С.Харченко, М.Шакурова, С.Шаргородська, В.Шульга та ін. Автори розкрили основний зміст, завдання, функції, напрямки діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі, розглянули питання нормативно-правового забезпечення діяльності соціального педагога, організації планування, ведення документації та звітності. Водночас, здійснення соціального супроводу не знайшло детального висвітлення у науковій літературі, що зумовлює потребу його всебічного вивчення.

Це зумовило *мету* нашої статті - розглянути сутність та особливості соціального супроводу в діяльності соціального педагога загальноосвітнього начального закладу, зокрема, з'ясувати значення супровідної діяльності у соціальному поступі дитини.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання наступних *завдань*:

вивчити основний зміст та визначити основні напрямки і рівні здійснення соціального супроводу;

схарактеризувати умови, які забезпечують можливість реалізації даної діяльності;

визначити роль соціального супроводу у розвитку успішної особистості.

Згідно з концепцією реформування загальноосвітньої школи в Україні, перед соціальними педагогами поставлено низку завдань, пріоритетним з яких є здійснення соціально-педагогічного супроводу розвитку дітей та учнівської молоді (лист Міністерства освіти і науки України від 02.08.2001 р. №1/9-272 "Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів") [2, с. 9]. Соціально-педагогічна діяльність є складним організованим процесом, в який включені всі форми і напрямки практичної діяльності фахівця в чіткій послідовності й у взаємодії з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу.

Супровідна діяльність соціального педагога загальноосвітнього

навчального закладу спрямована на створення сприятливих умов і безпечного середовища, необхідних для навчання, розвитку і саморозвитку кожної дитини. Соціально-педагогічний супровід розглядається нами як процес, цілісна система організаційних, діагностичних, консультативних, профілактичних, захисних заходів, грамотно спланована робота з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Мета соціально-педагогічного супроводу - сприяти розкриттю та реалізації здібностей, талантів кожної особистості, формуванню адекватної самооцінки та повноцінного розвитку на кожному віковому етапі. Супровідна діяльність соціального педагога означає його знаходження поряд з дитиною в ролі супутника, "навігатора" на шляху дитини до дорослого життя. Відтак, соціальний педагог вивчає потреби дитини, її прагнення, проблеми статево-рольової соціалізації особистості, сприяє соціальному визначенню дитини, дбає про соціальну адаптацію дітей та молоді, впливає на формування системи взаємин у підлітковому середовищі, а також серед дітей та дорослих, налагоджує довірливі відносини з дитиною, встановлює контакт з сім'єю, мінімізує дезадаптаційні процеси у класних колективах. Тому, свою роботу соціальний педагог планує та здійснює з усіма учасниками освітнього процесу - учнями, педагогічним колективом та адміністрацією закладу, батьками та іншими суб'єктами, які долучаються до соціально-педагогічної діяльності.

Основними напрямками практичної діяльності соціального педагога у межах супроводу в загальноосвітньому навчальному закладі є:

- діагностичний (вивчення впливу психологічних, педагогічних, соціальних чинників на особистість та її соціум; визначення соціального статусу дитини у середині шкільного колективу, стосунків між учнями й педагогами; виявлення схильності до девіантної поведінки; визначення наявності обдарованості та її проявів; вивчення схильностей та інтересів учнів);
- прогностичний (визначення особистішої перспективи розвитку дитини);

- профілактичний (попередження появи залежностей, хвороб учнів, профілактика конфліктів, депресивних станів тощо);
- консультативний (індивідуальні та групові консультації для учнів, батьків, вчителів);
- просвітницький (просвіта учнів, батьків, педагогів з актуальних питань виховання та навчання; формування педагогічної просвіти батьків);
- розвивальний (тренінги на розвиток комунікативних навичок учнів тощо);
- організаційний (оформлення документації соціального педагога, облік та оновлення нормативно-правової бази України, рекомендацій фахівців інших установ і відомств, які беруть участь у навчально-виховному процесі, розробка власних методичних програм, оновлення та облік інформації, що стосується роботи соціального педагога).

У рамках визначених напрямів робота здійснюється з урахуванням характеру соціально-психологічних проблем, які переживає кожна дитина, її сім'я, учнівський колектив. Вибір на користь того або іншого напрямку роботи повинен визначатися не лише особистими інтересами соціального педагога, а значною мірою цілями й актуальними освітніми завданнями школи. Консультування, зокрема, не може заступити супровід або патронаж. Консультування - є частиною супроводу. Також немає сенсу розділяти поняття "соціально-педагогічний супровід сім'ї" і "супровід учня". Соціальний педагог будує свою діяльність, з одного боку, на основі усвідомлення функцій соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі, корпоративної етики й принципів спілкування із клієнтами, а з іншого - на основі статуту школи, концепції її розвитку, цілей освітньої діяльності.

Задля успішного здійснення соціального супроводу необхідним є виконання наступних умов. Першою з них є системність та етапність роботи. Ефективним є такий спосіб організації супровідної діяльності соціального педагога, коли він конфігурує й контролює здійснення систематичної та

Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка

узгодженої роботи з педагогічним та учнівськими колективами. Її сутність полягає в тому, що соціальний педагог разом з психологом, класними керівниками та заступником директора з виховної роботи на початку кожного навчального року визначають ті учнівські колективи, які потребують підвищеної уваги. Упродовж року фахівці психологічної служби здійснюють у цих класах поглиблену систематичну роботу.

Другою умовою здійснення соціального супроводу є сприяння соціальним педагогом залученню усіх компетентних фахівців навчального закладу, а також спеціалістів інших організацій до роботи з учнями. Діяльність соціального педагога спрямовується на здійснення позитивного впливу на особистість та її соціальне оточення. Відтак, соціально-педагогічний супровід - це професійна діяльність компетентних фахівців, які взаємодіють з дитиною у шкільному середовищі та поза ним. Фахівці створюють сприятливі умови для успішного саморозвитку та самореалізації кожної особистості у навчальному закладі (успішне навчання, соціальний та психологічний розвиток) та спрямовують свої зусилля на подолання труднощів учнів, які виникають у процесі соціалізації. Водночас, соціальний педагог спільно з психологом, учителями, батьками, супроводжуючи учнів, допомагає їм використовувати свої можливості у навчальній діяльності, пристосовуватись до умов шкільного середовища, відкрити й усвідомити життєві стратегії. В залежності від своєї компетенції, професійних якостей та особистої життєвої позиції, кожний дорослий виконує свою роль у формуванні та розвитку дитини. Відтак, учитель опікується інтелектуальним розвитком учня, розвитком його моральних якостей; батьки - прагнуть виховувати дитину у річищі сімейних, національних, релігійних, культурних традицій; психолог - створює умови для продуктивного руху учня тими шляхами, які обрав він сам у відповідності з вимогами учителя і батьків, допомагає йому робити усвідомлений життєвий вибір, конструктивно розв'язувати конфлікти [1, с. 19]. Соціальний педагог за таких обставин повинен координувати зусилля колег, батьків та інших суб'єктів соціально-

педагогічного процесу. Тому, під супроводом слід розуміти систему усієї професійної діяльності соціального педагога, яка спрямована на створення сприятливих умов для навчання, виховання, розвитку кожної особистості в рамках налагодженої взаємодії з суб'єктами навчально-виховного процесу. Суб'єктами супроводу є - адміністрація, учителі, психолог, батьки, спеціалісти інших галузей - медики, юристи, освітяни, працівники правоохоронних органів, які під егідою соціального педагога здійснюють комплексний виховний та соціалізуючий вплив на особистість учня.

Третьою умовою є інформаційне забезпечення соціального супроводу з боку соціального педагога. Для ефективності спільної роботи важливим є ознайомлення суб'єктів соціально-педагогічного процесу з результатами діагностичних, профілактичних заходів під час педагогічних рад, нарад при директорі, лекторіїв для батьків та інших формах. Цілеспрямована і систематична робота соціального педагога у цьому напрямі сприятиме прозорості й прогнозованості соціального супроводу, що є запорукою позитивного впливу на розвиток особистості.

Важливу роль у розвитку особистості відіграє дозвілля. Завдання соціального педагога полягає у забезпеченні змістовного проведення вільного часу учнями. Супровідна діяльність у такому разі передбачає здійснення її на трьох рівнях: класному, шкільному, позашкільному. Позашкільна робота виявляється набагато складнішою, але й ефективнішою. Соціальний педагог, насамперед, спільно з працівниками позашкільних установ за допомогою владних структур вивчає існуючі в містах підліткові угруповання та здійснює цілеспрямований педагогічний вплив на учнів, передусім учнів "групи ризику". Таким чином, соціальний педагог змінює характер проведення дозвілля дітей та підлітків "групи ризику", надаючи йому соціалізуючої спрямованості. З іншого боку, співпрацюючи з спеціалістами позашкільних установ (клуби за місцем проживання, спортивні, танцювальні школи тощо) фахівець сприяє формуванню корисної дозвіллевої діяльності учнів. Соціальний педагог спрямовує свої зусилля на

те, щоб дозвілля учнів стало цікавим і змістовним, пізнавальним, й, водночас, робить все для того, щоб заходи розважального змісту викликали інтерес, привертали увагу, примушували думати. Форми дозвілля повинні виконувати етичну, духовно-моральну та інші виховні функції [3, с. 8].

Наші спостереження переконують, що позакласна робота сприяє всебічному розвитку особистості, а також приносить користь у попередженні і подоланні педагогічної занедбаності учнів, якщо вона має профілактичний характер, а не є набором заходів-реагувань на ті чи інші порушення дисципліни підлітками. Важливо, щоб учні брали участь у позакласній роботі на добровільних засадах, самі обирали той чи інший вид занять відповідно до своїх інтересів та прагнень. Соціальний педагог допомагає класним керівникам зробити позакласну діяльність цікавою для учнів. Позакласну роботу з учнями фахівець будує на основі їх самодіяльності, активності та самостійності. Чим більше у школі різних гуртків, клубів, секцій, тим простіше запропонувати учням цікаве заняття. Позакласна діяльність розвиває пізнавальні потреби учнів, а також тісно пов'язана з позитивними емоціями, які формують у дитини мотивацію до діяльності [4, с. 42].

Розумна організація вільного часу учнями дає можливість і для залучення їх до різних видів діяльності й у такий спосіб надає можливість протидіяти негативному впливу "вулиці" та вміло організувати своє дозвілля.

Велику роль у роботі з учнями відіграє класна робота. Учнівський колектив рідко буває однорідним, у ньому завжди є мікрогрупи - проміжна ланка між особистістю і колективом, які створюються стихійно. Соціальний педагог повинен вміти проникати у сферу взаємовідносин між мікрогрупами, запобігати їхньому негативному впливу на учнів, передусім на тих, які належать до "групи ризику". Фахівець робить все можливе, щоб діти "групи ризику" налагодили контакт з тими учнями класу, які позитивно впливатимуть на них, а також спонукати учнів більш поблажливо ставитися до представників "групи ризику". Доречно залучати таких дітей до роботи, в якій найбільш яскраво проявляються їхні задатки та здібності. Зрозуміло, що

зміна виду діяльності та її мети сприяє зміцненню й розвитку справжньої дружби, взаємодопомоги між учнями. Соціальний педагог спільно з класними керівниками розробляє систему заходів, які сприяють розвитку особистості дитини.

Отже, соціальний супровід у загальноосвітньому навчальному закладі спрямований на виконання завдань розвитку особистості з урахуванням її потреб та інтересів. Соціальний супровід сприяє підвищенню ефективності процесу соціалізації, виховання і розвитку дітей та підлітків, а також надання їм компетентної допомоги та підтримки з боку суб'єктів навчально-виховного процесу. Здійснення соціального супроводу на основі системного підходу сприятиме особистісному зростанню й розвитку учнів, а також профілактиці та корекції негативних соціальних проявів в учнівському середовищі та забезпечить сприятливі для соціальної мобільності умови.

Перспективним вбачаємо обґрунтування нового підходу до здійснення соціального супроводу в загальноосвітньому навчальному закладі. Подальшого дослідження потребує розробка нових підходів до соціального супроводу сім'ї, учнів окремих категорій та педагогічного колективу.

Література

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе / М.Р. Битянова. - М.: Совершенство. 1998. - 298 с. (Практическая психология в образовании).
2. Закревська Л. Перші кроки соціального педагога у школі. На допомогу соціальному педагогу-початківцю / Л. Закревська. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. - 52 с.
3. Рева Ю.А. "Важкі" діти: досвід педагогічної корекції / Ю.А. Рева // Завуч. - 2001. - № 13. - С. 8-9.
4. Социальный педагог в образовании: Учебно-методическое пособие. - Самара. 2000. - 202 с.
5. Тименко М.М. Соціально-педагогічні умови профорієнтаційної діяльності соціального педагога в середньому загальноосвітньому навчальному закладі / М.М. Тименко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2009. - № 4. - С. 18 - 23.